

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Педагогічні умови виховання моральної культури у майбутніх учителів-
дефектологів

Виконала студентка групи СОМ-2(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Москальова Людмила Юріївна
Керівник: Нечипоренко В. В.
Рецензент: Ніколенко Л. М.
Нормоконтроль ____ Ю. С. Дерев'янку

Запоріжжя
2020 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 60 с., 4 табл., 65 джерел, 7 додатків.

Об'єкт дослідження – процес виховання моральної культури особистості.

Предмет дослідження – зміст, методи та форми виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів та їх реалізація в педагогічних умовах.

Мета роботи – теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння й узагальнення); емпіричні (педагогічний експеримент); діагностичні методи для визначення рівнів сформованої моральної культури майбутніх учителів-дефектологів.

В умовах сучасного соціоекономічного та морального розвитку української нації особливого значення в професійному розвитку майбутнього учителя-дефектолога набуває його моральна культура.

Моральна культура особистості майбутнього вчителя-дефектолога – це ціннісне явище, що має фундаментальну основу (цінності педагогічної професії), особливі функціональні ознаки (нормативність, результативність, динамічність, комплексність, системність) і через різні форми, методи і засоби чинить виховний вплив на емоції, світогляд, спосіб і якість життя, цінності, морально-етичні риси як окремої особистості, так і всього суспільства.

**МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА, УЧИТЕЛЬ-ДЕФЕКТОЛОГ, ВИХОВАННЯ,
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ.**

ВСТУП

Якісне оновлення освітнього процесу в закладах вищої освіти передбачає насамперед узгодження змісту професійної підготовки майбутніх учителів з вимогами та потребами сучасного суспільства. Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки та низка інших документів орієнтують педагогічну спільноту на гуманістичне осмислення й практичне використання внутрішнього потенціалу особистості, на побудову нею цілісного образу світу та його адекватне, реалістичне сприйняття.

Аналіз розвитку моральної культури дав змогу виявити на сучасному етапі такі важливі тенденції, як зміна традиційних уявлень про цілі моральної освіти й культури в професії педагога; орієнтація національної системи виховання студентської молоді на розвиток особистості тощо. Це спонукає багатьох науковців до переосмислення ролі, мети, змісту виховання морально-етичної культури особистості. Завдяки реформуванню освітньої системи в Україні в педагогічних закладах вищої освіти сьогодні створюються умови й можливості, що забезпечують ефективну діяльність майбутніх фахівців, зокрема оновлюються форми, методи й засоби навчання. Але, на наше переконання, у процесі підготовки майбутніх учителів-дефектологів слід приділити увагу не лише якісному здобуттю ними необхідної системи знань, а й вихованню в них моральної культури.

Засади теорії морального розвитку вчителів, зокрема й майбутніх, розроблено в працях І. Беха, М. Боришевського, Г. Васяновича, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Пехоти, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської та ін. Проблему морального виховання в українських навчальних закладах порушено в роботах таких учених, як О. Матвієнко, І. Мицишин, Ю. Щербяк та ін. Специфіку процесу формування моральної культури особистості в навчальних закладах різного типу висвітлено в дослідженнях В. Бездухова,

Р. Гуртовської, О. Гордійчука, І. Грязнова, В. Діуліної та ін. Та попри значну кількість наукових праць, присвячених проблемі морального виховання й моральної культури, недостатньо розкрито цю проблему в аспекті підготовки вчителів-дефектологів.

Дефектологія – це складна наука, адже поєднує в собі знання з медицини, психології і педагогіки. Складність професії вчителя-дефектолога, на нашу думку, полягає в діагностиці певних відхилень у розвитку учнів і з'ясуванні ступеня їх важкості з урахуванням моральних аспектів взаємодії з учнями та їхніми батьками. Через те, що професійна діяльність такого вчителя перебуває за межами роботи шкільного вчителя, надзвичайно важливим є поєднання педагогічної, психотерапевтичної, реабілітаційної, соціальної, консультативної діяльності з набуттям необхідних навичок культури спілкування й моральною свідомістю. Актуальність окресленої проблеми й об'єктивна потреба в її теоретичному і практичному розробленні й зумовили вибір теми магістерського дослідження «Педагогічні умови виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів».

Тему магістерського дослідження «Педагогічні умови виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів» затверджено на засіданні кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії (протокол № 3 від 10 жовтня 2019 року).

Об'єкт дослідження – процес виховання моральної культури особистості.

Предмет дослідження – зміст, методи та форми виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів та їх реалізація в педагогічних умовах.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

1. Проаналізувати понятійний апарат дослідження.
2. З'ясувати доцільність застосування механізмів управління процесом виховання морально-етичної культури у майбутніх учителів-дефектологів.
3. Діагностувати рівні вихованості моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів.
4. Розробити педагогічні умови виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів та експериментально перевірити їх ефективність.

Відповідно до мети і завдань роботи було використано такі методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння й узагальнення); емпіричні (педагогічний експеримент); діагностичні методи для визначення рівнів сформованої моральної культури майбутніх учителів-дефектологів.

Теоретичне значення роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних засад виховання моральної культури майбутніх учителів-дефектологів; в уточненні змісту поняття «педагогічні умови виховання моральної культури».

Практична значущість дослідження полягає у розробленні педагогічних умов (організація крос-культурної діяльності майбутнього вчителя-дефектолога в процесі позааудиторної роботи; дієвість індивідуальної траєкторії самовдосконалення моральної культури майбутнього вчителя-дефектолога; вибір оптимальних форм виховання моральної культури майбутніх учителів-дефектологів) та експериментальній перевірці їх ефективності, а також в упровадженні в роботу закладу вищої освіти як особливого маршруту зростання особистості майбутнього вчителя-дефектолога. Результати наукового дослідження можуть бути корисними для фахівців соціальної сфери, учителів-дефектологів, а також викладачів ЗВО й здобувачів вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні та практичні результати дослідження відображено в публікації (Journal of History Culture

and Art Research № 8(4), 2019), а також оприлюднено на III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми ортопедагогіки, ортопсихології та реабіліталогії» (4–5 жовтня 2019, Київ-Запоріжжя). Основні положення й результати роботи обговорювались на засіданнях кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та додатків. Список використаних джерел складає 65 найменувань. Загальний обсяг роботи – 60 сторінок, з них – основного тексту – 43. Робота містить 4 таблиці.

ВИСНОВКИ

1. У процесі роботи над темою магістерського дослідження було опрацьовано науково-педагогічну літературу та з'ясовано, що реформування освітнього процесу в закладах вищої освіти сьогодні вимагає такого рівня професійної підготовки майбутніх учителів, який би задовольняв вимоги й запити сучасного суспільства. В умовах нинішніх модернізаційних змін відбувається актуалізація потреби у виявленні специфіки виховання особистості майбутнього вчителя та визнання вчителя-професіонала дієвим носієм моральних норм суспільства.

Аналіз наукових джерел за темою дослідження дав змогу нам констатувати, що дефектологія – це інтегративна наука, яка поєднує в собі знання з медицини, психології і педагогіки. З огляду на це, професійна діяльність учителя-дефектолога перебуває за межами діяльності шкільного вчителя, адже поєднується з реабілітаційною, соціально-педагогічною, консультативно-діагностичною. Розв'язання спектра питань, які щодня постають перед таким учителем, цілковито залежить від його професіоналізму та моральної культури. Саме тому метою виховання моральної культури у майбутнього вчителя-дефектолога є підготовка фахівця, здатного етично мислити, здійснювати моральний вибір, ухвалювати моральні рішення; готового до активної роботи над самовдосконаленням моральних якостей; до виховної діяльності з дітьми та учнівською молоддю; спроможного до вияву почуття глибокої прихильності до оточення, здійснення морального вчинку.

Під моральною культурою майбутнього вчителя-дефектолога ми розуміємо ціннісне явище, що має фундаментальну основу (цінності педагогічної професії), особливі функціональні ознаки (нормативність, результативність, динамічність, комплексність, системність) і чинить виховний вплив на емоції, світогляд, спосіб і якість життя, цінності,

морально-етичні риси як окремої особистості, так і суспільства загалом, використовуючи для цього різні форми, методи і засоби.

Виховання моральної культури має чотири аспекти: етичний, соціально-педагогічний, психолого-педагогічний і методичний. Їх реалізація в сучасному закладі вищої освіти стає можливою за умови виконання таких завдань: підвищення культури морального мислення, забезпечення позитивної мотивації до самовдосконалення; включення в процес взаємодії з оточенням для вияву почуття глибокої сердечної прихильності, здійснення морального вчинку та рефлексії морально-етичного досвіду; набуття спеціальних умінь і навичок, необхідних для здійснення студентом морального вибору, ухвалення моральних рішень; розроблення ефективних методик і технологій виховної роботи; формування готовності до самовиховання та виховної діяльності з учнями та їхніми батьками.

2. Проаналізувавши наукові джерела за темою дослідження, ми з'ясували доцільність застосування механізмів управління процесом виховання морально-етичної культури у майбутніх учителів-дефектологів. До таких механізмів, на наше переконання, належать: індивідуальний розвиток моральних якостей; взаєморозвиток позитивних якостей у парній і груповій роботі; розвиток моральної культури здобувачів вищої освіти, якому сприяє виконання аудиторних і позааудиторних видів роботи, завдань педагогічної практики, із залученням працівників закладу вищої освіти, фахівців і професіоналів відповідного профілю (соціальних педагогів, практичних психологів, учителів).

3. Діагностування рівнів вихованості моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів відбувалося за розробленими нами критеріями: когнітивним, емоційно-мотиваційним і діяльнісним.

Когнітивний критерій відображає знання про сутність моральної культури, її фундамент, компоненти моральної культури, уміння розрізняти категорії «добро» і «зло», здатність до етичних суджень і моральної оцінки, а також усвідомлення основних понять і значень у сфері моральної культури.

Емоційно-мотиваційний критерій відображає внутрішній духовний світ особистості, її моральні й духовні цінності, погляди, уявлення, смаки, орієнтації. Емоційно-мотиваційний критерій характеризується такими показниками, як: моральний вибір, ціннісні орієнтації, позитивна мотивація до самовдосконалення; етичні ідеали, моральні переконання, інтереси, здатність до любові, співпереживання, співчуття, толерантності; визнання важливості моральної культури в процесі професійного становлення вчителя-дефектолога, потреба у розв'язанні проблем морального характеру.

Діяльнісний критерій характеризує поведінковий результат, рівень креативності та професійної компетенції. Серед його показників – уміння діагностувати й самостійно планувати процес виховання, ухвалювати моральні рішення та здійснювати моральні вчинки; проводити рефлексію морального досвіду; активізація роботи, спрямованої на самовдосконалення моральних якостей, поведінки; уміння узгоджувати особистісні інтереси з моральними потребами учнів та їхніх батьків, генерувати методики морально-етичного виховання для самовдосконалення, для взаємодії з дітьми та учнівською молоддю, з оточенням.

Розроблені нами критерії і показники дали змогу визначити й схарактеризувати у майбутніх учителів-дефектологів три рівні вихованості моральної культури – високий, середній і низький.

Для високого рівня вихованості моральної культури майбутнього вчителя-дефектолога характерним є взаємозв'язок моральної свідомості та діяльності, що передбачає ознайомлення із сутністю моралі, системність знань про моральну культуру, розуміння й чітке визначення змісту й сутності моральних понять, розмежування категорій «добра» і «зла». Моральний вибір у педагогічних ситуаціях є завжди позитивним, ціннісні орієнтації відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності.

Для середнього рівня морально-етичної культури майбутнього вчителя-дефектолога характерні епізодичні вияви взаємозв'язку моральної свідомості,

почуттів, діяльності; неповна обізнаність зі змістом моральної культури, її фундаментом, а також фрагментарність цих знань.

Для низького рівня моральної культури майбутніх учителів характерні фрагментарні знання про сутність і зміст моральної культури. Таким майбутнім учителям-дефектологам бракує стійкості в моральному виборі, властива однобічність суджень про морально-етичні норми, формальний підхід до розв'язання ситуацій морально-етичного характеру.

В експериментальній роботі щодо визначення рівня вихованості моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів узяло участь 92 студенти Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії, які були розподілені на дві групи: експериментальну (45 учасників) та контрольну (47 учасників).

На констатувальному етапі дослідження виявлені рівні вихованості моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів розподілилися так: високий рівень виявлено у 32% здобувачів контрольної та у 35% здобувачів експериментальної групи, середній – у 53% учасників контрольної та у 51% учасників експериментальної групи, а низький – у 15% учасників контрольної та у 14% учасників експериментальної групи.

4. Наступним завданням дослідження було розроблення й упровадження педагогічних умов виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів і експериментальна перевірка ефективності цих умов. У процесі роботи було розроблено такі педагогічні умови:

1) організація крос-культурної діяльності майбутнього вчителя-дефектолога в процесі позааудиторної роботи (участь майбутніх учителів-дефектологів в одній з волонтерських ініціатив – у реалізації проєкту «Миколай-fest»).

2) дієвість індивідуальної траєкторії самовдосконалення моральної культури майбутнього вчителя-дефектолога (реалізація зазначеної

педагогічної умови відбувалася шляхом здійснення індивідуальних консультацій – особисто та в режимі реального часу);

3) вибір оптимальних форм виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів (у дослідженні як оптимальні форми виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів ми використали інтерактивну лекцію, практико-орієнтований семінар і тренінг).

Провідною ідеєю реалізації педагогічних умов було те, що моральна культура майбутнього учителя-дефектолога має визначатися рівнем сформованості внутрішніх імперативів поведінки фахівця (совість, культура мислення, гідність, почуття педагогічного обов'язку та справедливості).

Саме ці імперативи є основними внутрішніми механізмами моральної культури.

Після впровадження педагогічних умов у процес виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів з учасниками контрольної та експериментальної груп було проведено повторне анкетування, опитування, опрацювання методик тощо, що дало змогу порівняти отримані результати з попередніми. Так, зокрема, на етапі констатування даних було виявлено низький рівень вихованості моральної культури у 13% здобувачів, а після завершення роботи – лише у 2%, тобто їхня кількість зменшилась на 11%. У контрольній групі суттєвих змін не відбулося: на початку експерименту низький рівень було виявлено у 15% здобувачів, а після його завершення – у 14%.

В експериментальній групі істотні зміни відбулися й серед учасників з середнім рівнем вихованості: так, на початку дослідження цей рівень було виявлено у 51% учасників, а після його завершення – у 40%, тобто наявне зменшення на 11%. За рахунок цього збільшився показник високого рівня – з 35% до 58% учасників.

У контрольній групі значних змін не відбулося: на початку дослідження високий рівень було виявлено у 32% учасників, а наприкінці роботи – у 35%.

Порівняння отриманих результатів підтвердило ефективність упровадження педагогічних умов у процес виховання моральної культури у майбутніх учителів-дефектологів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної в ньому проблеми, але визначені в магістерській роботі завдання виконані, а мета досягнута.